

VALGET I *PROFESSOR ANDERSENS NATT* (1996) AV DAG SOLSTAD OG I *FALLET* (1956) AV ALBERT CAMUS

Greta Brodahl

Sammendrag

I denne artikkelen skal jeg undersøke valget som eksistensielt konsept i Dag Solstads roman Professor Andersens natt (1996) og i Fallet (1956) av Albert Camus. Natt til første juledag blir professor Andersen vitne til et mord på en kvinne, men han lar være å varsle politiet. En natt han passerer en bro i Paris, blir Clamence vitne til at en kvinne begår selvmord. Han lar også være å varsle. Jeg vil undersøke begrunnelsen for valget, konsekvensene av valget, og hvordan karakterene forsoner seg med sitt valg. Jeg skal også kommentere professor Andersen og Clamence sine valg i lys av Camus' Myten om Sisyfos. Essay om det absurde (1942) og Opprøret (1951). Fokus vil være det absurde, det absurde valg og moralsk ansvar. Ett resultat av undersøkelsen har vist at hovedpersonene utsetter seg for et moralsk fall.

Nøkkelord

En meningsløs verden, Dag Solstad, valg, ansvar, Albert Camus.

Abstract

In this article I will examine choice as an existential concept in Dag Solstad's novel Professor Andersen's Night (1996) and in The Fall (1956) by Albert Camus. The night before Christmas Day professor Andersen witnesses the murder of a woman, but he refrains from calling the police. One night he passes a bridge in Paris, Clamence witnesses a woman committing suicide. He also refrains from notifying anyone. I will examine the justification for the choice, the consequences of the choice and how the characters reconcile themselves with their choice. I will also comment on Professor Andersen's and Clamence's choices in the light of Camus' The Myth of Sisyphus (1942) and The Rebel (1951). Focus will be on the absurd, the absurd choice and moral responsibility. One result of the study has proved that the main characters expose themselves to a moral fall.

Keywords

A meaningless world, Dag Solstad, choice, responsibility, Albert Camus.

Innledning

Dag Solstads *Professor Andersens natt* (1996) er en mangefasettert og gåtefull roman. I denne artikkelen skal jeg forfølge ett spor i romanen, og undersøke *Professor Andersens natt* i lys av valget som eksistensielt konsept. Natt til første juledag blir professor Andersen vitne til et mord på en kvinne, men han velger å la være å varsle politiet. Valget mellom å ringe og ikke ringe står imidlertid sentralt i romanen.

Lesningen av *Professor Andersens natt* fikk meg umiddelbart til å tenke på *Fallet* av Albert Camus. I likhet med *Professor Andersens natt* er *Fallet* en kompleks og tvetydig roman, hvor hovedpersonen, Clamence, blir vitne til en kvinnes selvmord en natt han passerer en bro i Paris.

Clamence lar være å varsle noen om selvmordet. Hendelsen skal likevel vise seg å stå sentralt i romanen, ettersom Clamence senere blir innhentet av minnet om selvmordet.¹

Hva er et valg? Ifølge *Bokmålsordboka* er et valg det å «foretrekke noe framfor noe annet». Hvor fri er man i sine valg? «Felles for alle teorier om viljesfrihet er at de mener å vise hvordan moralsk ansvar er mulig, og hva det betyr å snakke om moralsk ansvar» (Duenger Bøhn 2022). Beskrivelsen av mordet og selvmordet er den viktigste scenen i romanene. Valget karakterene gjør, å ikke varsle, er felles for dem begge. Det er et valg som bryter med våre normer. Ved å velge slik de gjør, ser Andersen og Clamence bort fra sitt ansvar overfor loven, både den moralske og den juridiske. Det er derfor god grunn til å lese de to romanene i lys av valget som eksistensielt konsept. Valget gir også leseren god mulighet til å se karakterene, de tanker de gjør seg og de spørsmål de baler med. Valget er knyttet til meningen med livet. Det gjør mennesket til et vesen på godt og vondt. Jeg vil undersøke karakterenes begrunnelse for valget, konsekvensene av valget og hvordan de forsoner seg med valget.

Harald Bache-Wiig taler, i likhet med flere andre kritikere, om en «grunnopplevelse» i Solstads forfatterskap: «Opplevelsen av å være [...] kastet inn i en tilværelse som er ugjennomtrengelig, som ikke gir fra seg mening» (2006, 306). Både Sartre og Camus beskriver menneskets tilværelse på denne måten, og i et intervju med Jan H. Landro understreker Solstad sitt slektskap med Camus: «Sartre har jeg aldri vært noe glad i, men Camus har betydd mye for meg. *Myten om Sisyfos* var min bibel i mange år» (Landro 2001, 138). Ettersom Camus er forfatter av *Fallet*, er det opplagt å referere til Camus' filosofiske essays. I *Myten om Sisyfos* tematiserer Camus oppdagelsen av det absurde og konsekvensene av det absurde valg, mens han i *Opprøreren* er opptatt av «[...] å vite hvordan man skal oppføre seg i denne verden når den er som den er» (1995, 26).² Hensikten er ikke å tre Camus' begreper ned over hodet på Solstads og Camus' romaner, men slik jeg ser det gjør tematiske og motiviske paralleller det relevant å studere *Professor Andersens natt* og *Fallet* i lys av de filosofiske essayene.

Professor Andersens natt

Det er natt til første juledag og professor Andersen feirer jul alene. Han liker juleritualet, men det har ingen religiøs betydning for ham (2016, 7). Han kjenner imidlertid «en indre fred» ved å delta i julefeiringen, og kjenner seg også «forsonet med tilværelsen» (8). Han ser ut av vinduet og over til leilighetene på den andre siden, der beboerne er samlet rundt bordet. Professoren føler et fellesskap med dem. De er alle «deltakere i denne kulturelle seremoni» (10). Han får øye på en ung, vakker kvinne med langt lyst hår i et av vinduene til en annen leilighet:

[P]lutselig snudde hun seg, forårsaket av at det dukket opp en annen skikkelse i rommet bak henne. Det var en mann [...]. [M]annen [...] la hendene sine om den unge kvinnens hals og klemte til [...]. Da professor Andersen forsiktig tittet fram bak gardinet sitt, så han at gardinet i den andre leiligheten var trukket for. (13-14)

---

¹ Noen kritikere, som Jacqueline Zorlu, mener at *Fallet* først og fremst kan forklares i lys av historien (andre verdenskrig, konsentrasjonsleirene, den kalde krigen) (1995, 113). Andre kritikere, som Solange Fricaud, betrakter *Fallet* som en forkledd kritikk av Sartre og eksistensialistene (1997, 25). I denne artikkelen vil jeg ha fokus på selvmordet, Clamence og hans reaksjon på selvmordet.

² I 2021 utkom *Myten om Sisyfos* på norsk igjen med et forord av Solstad. I *Opprøreren* tar Camus for seg opprøret, det metafysiske opprør og det historiske opprør, og han tar et oppgjør med totalitære ideologier og styresett.

Andersens første innskytelse er at han må varsle politiet, men ender med å la være. Senere forklarer han at han ikke er i stand til å melde fra av forskjellige årsaker: «Han kunne ikke varsle om det uopprettelige» (22). Han vil heller ikke medvirke til at morderen blir tatt: «[...] ‘Jeg kan ikke begå et slikt overgrep mot en mann som har myrdet’, tenkte han, forferdet over hva han egentlig tenkte [...]» (23). Andersens utsagn og valg kan imidlertid ikke ses isolert. De må ses i sammenheng med Andersens bakgrunn og tanker om den kulturkonteksten han befinner seg i. I denne delen av romanen betoner Andersen sider ved tilværelsen han ikke har valgt, men som han tilfeldigvis er en del av eller som han er presset inn i.

2. juledag er Andersen nemlig invitert i selskap til sin venn og tidligere studiekamerat Bernt og hans kone, som begge er leger. Til stede er også noen bekjente av Andersen som alle tilhører samme generasjon, og som nå er «vellykkede intellektuelle i 50-års-alderen» (31). Deltakerne i juleselskapet er forbundet med hverandre gjennom «[...] *tilfeldige*, men sterke og ennå virk-somme bånd [...]» (32, min kursivering). Når det gjelder Andersens plass i dette fellesskapet, påpeker fortelleren en ambivalens:

[P]rofessor Andersen var plutselig blitt kastet ut i en slik merkverdig indre (og ytre) tilværelse som blant annet hadde medført at han kjente seg sterkt urolig med hensyn til sin egen plass i denne enheten, som han dels følte seg hjemme i [...] og dels følte seg innesperret av, slik at han egentlig kunne ha hatt lyst til å bryte ut, med en voldsom viljesakt, i et voldsomt sprang, hvis det hadde vært mulig. (44)

Observasjonen av mordet har ført til at noe har endret seg for professor Andersen. Han kjenner seg delvis fremmedgjort overfor bekjentskapskretsen. Spranget uttrykker her først og fremst et ønske om å bryte med den situasjonen Andersen befinner seg i.³

På 1960-tallet var professor Andersen, hans venner og bekjente, opposisjonelle, «mot *dem*» (40). De oppfatter seg fremdeles som radikale, «[...] selv om de [...] nå var samfunnsstøtter som i ett og alt utførte Statens ordre [...]» (45). På 60-tallet var Andersen særlig opptatt av avantgardismen: «Han søkte ikke den [samfunns]orden han var blitt oppdratt til å se og forstå, men oppløsningen av denne orden. Han gikk ikke til kunsten for å få, men for å se» (35). Når det gjelder mordet, uttrykker Andersen seg på følgende måte: «[...] ‘Hvorfor har jeg satt meg opp mot samfunnet på denne måten? Hva er det jeg vil *se*? I meg selv? Eller hos ham? Han som jeg så myrde?’» (85). Slik jeg oppfatter det, finnes det her en parallell mellom opplevelsen av kunsten og mordet. Opplevelsen av mordet fremstår som en erstatning for noe som mangler i livet til professoren. Andersens valg, å ikke varsle, kan betraktes også som et brudd med vår samfunnsorden.

3. juledag reiser Andersen til Trondheim der han treffer en tidligere kollega. De inngår i en diskusjon om litteraturens funksjon og historisk bevissthet. Andersen frykter for sin egen framtid som professor i litteratur:

All begeistring er samtidig, og i vår tid er det kommersialismens makeløse evne til å skape begeistring og røre ved massenes hjerter som er samtidigheten [...]. Selv kunne han ikke dele massenes begeistring for de kulturytringer som ble dem budt [...]. Han ville ikke lenger legge skjul på at han syntes han levde i en ussel samtid. *Han*

---

³ Spranget kan oppfattes som en allusjon til Søren Kierkegaard. Ifølge Camus har spranget flere varianter – «[o]gså Kierkegaard foretar spranget» (2021, 77). For Camus er imidlertid alle sprang ensbetydende med eskapisme.

mistrivdes sånn i det, samtidig som han ikke kunne gjøre noe for å representere et alternativ til den. (71, min kursivering)

Professor Andersen uttrykker uro overfor kulturkonteksten han befinner seg i. Han avslører at han føler seg fremmedgjort overfor tilværelsen. Andersen og hans tidligere kollega diskuterer «kunstens skakninger» kontra «den stille glede». Ifølge Andersen er fortidens litteratur ikke lenger i stand til å ryste ham. Han frykter også at vår historiske bevissthet er gått tapt. Vi strever med å få Ibsens skuespill til å angå oss: «På scenen må de moderniseres og bli samtidige, for at vi skal oppleve noe såkalt stort ved dem, og selv ikke da lykkes det, som regel» (72-73). På et senere tidspunkt, da Andersens tanker på ny kverner rundt litteraturens rolle og temaet rystelse, sier fortelleren: «Når alt kom til alt hadde professor Andersen en sterk mistanke om at han hadde brukt livet sitt på noe som var dømt til å gå under» (95). Andersen fremsetter etter hvert tanken om «det absolutt negative», en mistanke om at rystelsen kun er en «illusjon» (104).

I *Myten om Sisyfos* sier Camus angående oppdagelsen av det absurde:

Det hender at kulissene styrter sammen. Stå opp, trikk, fire timer på kontor eller fabrikk, måltid, trikk, fire timer i arbeid, måltid, søvn og mandag tirsdag [...] i den samme rytme [...]. Men en dag dukker et 'hvorfor' opp, og alt begynner i denne lede farvet av forundring [...]. Det som følger, er den ubevisste tilbakevenden til kjeden, eller så er det den definitive oppvåkning. (2021, 52)

Det er dette siste Camus omtaler som «det absurde valg», å leve med bevisstheten om det absurde. Det er også slik han omtaler opprøret. I det samme kapitlet taler Camus om fremmedfølelsen. Verden er «ugjennomtrengelig»:

Verdens opprinnelige fiendtlighet, gjennom tusener av år, stiger opp mot oss. Et sekund forstår vi den ikke lenger, ettersom vi gjennom århundrer bare har forstått de former og mønstre i den som vi på forhånd hadde gitt den, og ettersom vi fra nå av ikke lenger har krefter til å benytte oss av dette knep. Verden unnslipper oss fordi den igjen blir seg selv. Disse kulisser maskert av vanen blir igjen det de er. De fjerner seg fra oss. (53)

Det finnes en parallell mellom Camus' tekst og Solstads i dette tilfellet. Det er ikke «det mekaniske handlingsliv» det dreier seg om for Andersen, men kulturkonteksten. Det er heller ikke noe som skjer plutselig. «[D]e omstendigheter som han nå så seg selv som en del av, hadde formørket hans tilværelse, ja hans sinn, i flere år nå, og det i stadig sterkere grad» (2016, 95). Mordet synes snarere å fungere som en utløser. «'Grep jeg sjansen? [...]. Da jeg bestemte meg for ikke å melde ifra [...]. Hvorfor har jeg satt meg opp mot samfunnet på denne måten?'» (84-85). Når Andersen snakker om rystelsen, er det i vendinger som fungerer som en parallell til Camus:

I 2500 år hadde det [...] vært nødvendig å opprettholde denne illusjon om at mennesket var et vesen som lot sitt innerste ryste, og bevege [...] for fordi om evnen manglet både til å skape og til å oppfatte slike høyder og dybder i forståelsen av menneskets framferd [...] så hadde det vært en higen etter at dette skulle være mulig, men nå er den ikke der, 'og da kan vi fastslå at det aldri har eksistert noen slik rystelse i forbindelse med menneskeskapte kunstverk; [...]'. (105)

Etter returen fra Trondheim holder Andersen seg inne i leiligheten de påfølgende dagene. Han stiller seg selv spørsmål om sine motiver for ikke å ringe. Han sier seg enig i samfunnets normer: «Ingen sivilisasjon kan godta eller forsvare at en som blir vitne til et mord unnlater å gjøre samfunnet oppmerksom på det. Det er jo ur-forbrytelsen [...] men samtidig: Jeg er også ute av stand til å melde ham» (85). Andersen opplever kvaler og lister opp forskjellige forutsetninger for sitt valg: «Det var bare et tidsspørsmål før han ble tatt. Det slo professor Andersen at *det* hadde vært en forutsetning hos ham [...]» (93).

Professor Andersen diskuterer sin handling – «sin unnlåtelsessynd» – med seg selv og sier at den fører til at han blir «[...] en utstøtt, sammen med morderen [...]. Og bak det hele stod Gud» (130). Han utbryter imidlertid: «'Ingen kan ha sin egen Gud. Selv ikke den gudløse'» (130), og fortelleren tilføyer: «Det var en indre *røst* i ham som hadde *ropt* dette [...]» (130, min kursivering). Slik jeg forstår Andersens utsagn, antyder han her at ingen kan lage sine egne lover. Andersen har følelsen av å være stilt overfor Ørkenguden og hans «påbud om å steine morderen» (136). Han sier: «Jeg har ikke møtt Ørkenguden, og den handling jeg er blitt påbudt å utføre, er ikke primitiv, men nødvendig for at sivilisasjonen skal opprettholdes» (136). Andersen kan imidlertid ikke følge det gudommelige påbudet.

På et senere tidspunkt gjentar professor Andersen at ingen kan ha sin egen Gud: «'Men ingen kan ha sin egen Gud, selv ikke den gudløse', *ropte* professor Andersen. 'I hvert fall ikke uten å bli fortapt'» (139, min kursivering). Han avviser imidlertid at han har syndet mot Gud. Han tror rett og slett ikke på Gud.⁴ I en kommentar til romanen sier Bache-Wiig: «[D]en unnfalleshet [Andersen] gjør seg skyldig i, den innebærer en hybris: å oppkaste seg selv til gud» (2006, 304).

Andersen er ute av stand til å anmelde morderen, sier at det ikke er riktig, men kan ikke fremlegge «et skikkelig argument» for det (135).

For ham var det morderen, han som var igjen [...]. Professor Andersen knipser med fingrene, og morderen reiser seg, trekker for gardinet, og fjerner liket, og vasker vekk alle spor [...]. Professor Andersen smilte for seg selv. Han hadde gitt sitt svar. Dette var det. Å knipse med fingrene [...]. Han hadde forsonet seg med sin gjerning. Idet han tenkte at han hadde knipset med fingrene, så visste han at han visste hva han hadde gjort, og at han hadde forsonet seg med sin gjerning. (137-138)

Professor Andersen kommer altså til en avklaring når det gjelder sin unnlåtelsessynd. Men i hvilken grad er det å knipse med fingrene et svar? Andersen sier om sitt knips at det er «[hans] evige protest mot tilværelsens utholdelige grusomhet, ja, meningsløshet» (139). I tillegg til å være et opprør, er knipset en maktdemonstrasjon. I artikkelen «Blikk og modernitetskritikk i *Professor Andersens natt*» (2007) understreker Margunn Husby maktaspektet i romanen:

Som vitne har professor Andersen makt til å få drapsmannen satt bak lås og slå, og som utfører av drap foran et åpent vindu kan man regne med at drapsmannen selv frykter at han er sett. Kanskje er professor Andersens leilighet over gata en konstant påminnelse om at han nettopp *kan* være sett. (2007, 25)

⁴ Den indre *røsten* i Andersen som *roper* «ingen kan ha sin egen Gud» og referansen til *Ørkenguden* er en mulig allusjon til profeten Johannes. «Profeten Johannes sier: Jeg er en røst av en som roper i ørkenen: Gjør Herrens vei jevn, som profeten Esaias har sagt» (Johannes 1:23). Det er ikke tilfeldig at jeg gjør denne assosiasjonen ettersom Johannes er en sentral allusjon i *Fallet*. Både profeten Johannes og Clamence varsler om nye tider. Kanskje gjør professor Andersen også det på sitt vis.

Husby har et poeng når hun skriver: «Kanskje er motivet hans for ikke å ringe om mordet også å opprettholde det maktforholdet som observatørrollen innebærer [...]» (28).⁵

På nyåret, en kveld han spiser på en japansk restaurant i nabolaget, treffer Andersen tilfeldigvis morderen – Henrik Nordstrøm – og inviterer ham hjem på en drink (118). I romanens siste scene ringer morderen på hos Andersen for å ta ham med på Bjerkebanen. Professoren, som i mellomtiden er blitt sykmeldt, avslår og avrunder samtalen med å si:

[‘N]å må jeg inn og ta meg et varmt bad.’ Med disse ordene gikk han inn i leiligheten, låste døra, og fortsatte å gå hvileløst rundt i leiligheten. ‘Kanskje jeg skulle gjøre det?’ [...] ‘Ja, hvorfor ikke,’ [...] ‘Et ordentlig varmt bad, det kunne sikkert gjøre meg godt,’ tenkte han. (143)

Hvordan kan man forstå avslutningen på boka? Er badet en allusjon til renselsen (dåpen)? Men hva ligger i det? En renselse for Andersens unnlåtelsessynd? Eller er referansen til badet snarere en spøk fra forfatterens side og en lek med leseren? Ettersom *Fallet* alluderer til profeten og døperen Johannes, vil jeg komme tilbake til avslutningen på Solstads roman.

I *Myten om Sisyfos* er Camus’ mål å beskrive den absurde følelse. «[I]ngen metafysikk, ingen tro er for øyeblikket innblandet i beskrivelsen» (41). I dette essayet skiller ikke Camus klart mellom gode og onde handlinger: «[A]lle erfaringer er like gyldige» (107). I *Opprøreren* sier han imidlertid: «Hvis man vil utlede en handlingsregel av følelsen av det absurde så gjør den mordet i det minste likegyldig, og følgelig mulig. Hvis man ikke tror på noe, hvis ikke noe har mening, og hvis vi ikke kan påstå at noe har verdi, er alt mulig og ingenting viktig» (1995, 27). I dette essayet hevder Camus at det finnes en verdi, den menneskelige natur, og i den forbindelse skriver han: «Hvis menneskene ikke kan vise til en felles verdi, anerkjent av alle i hver enkelt, da er mennesket uforståelig for mennesket» (49). Andersens oppfatning av tilværelsens meningsløshet er en forutsetning for det valget han gjør om å ikke anmelde morderen. Solstads roman kan forstås i lys av *Myten om Sisyfos*, for i den er verden «absurd» og «meningsløs», og det skiller ikke klart mellom rett og galt. Romanen kan også forklares i lys av *Opprøreren* da den trekker inn det moralske aspektet.⁶ Ut fra et samfunnsperspektiv, og ut fra loven, plikter Andersen å vise ansvar overfor offeret. Andersen bryter imidlertid med vår innarbeidede forståelse av rett og galt.

På de neste sidene, som omhandler *Fallet*, skal jeg undersøke valget som eksistensielt konsept i Camus’ roman. Jeg skal kommentere Clamence sitt valg i lys av *Myten om Sisyfos* og *Opprøreren*. *Fallet* ble publisert i 1956, fem år etter *Opprøreren*.

---

⁵ Husby leser *Professor Andersens natt* i lys av «et av modernitetens overvåkningsprinsipp, Panoptikon, som nøkkel til å forstå professor Andersens blikk» (21). Også Torstein Norheim understreker maktaspektet i romanen: «Å skåne morderen for straff vil [...] gi Andersen en egen makt over morderen [...]» (2021, 290). Slik jeg ser det, kan scenen foran vinduet også forklares på følgende måte. Når Andersen observerer morderen foran vinduet, dvs. som foran en (teater)scene, blir vi også presentert for en innbilt forestilling av hva som skjer bak gardinet. Andersen befinner seg her i en forestilt rolle som regissør, mens morderen fremstilles som en marionettfigur. Andersen trekker i trådene, og morderen lystret.

⁶ I «Camus’ oppgjør med nihilismen», som innleder *Opprøreren*, sier Bernt Vestre angående *Myten om Sisyfos*: «[E]ssayet har ingen helt klar avvisning av nihilismen, og langt mindre forsøker det å grunnlegge en moral. Det skjer først med *Opprøreren* som Camus har omtalt som sin viktigste bok» (1995, 9).

Fallet

Den franske tittelen på *Fallet* er *La chute*, som betyr både «syndefallet» og «fallet». I parateksten spiller Camus på den kristne myten om syndefallet, på kvinnens selvmord og på Clamence sitt liv etter selvmordet. Navnet Jean-Baptiste Clamence er ikke hans egentlige navn, ifølge ham selv (2018, 21). Jean-Baptiste er det franske navnet på profeten og døperen Johannes, og flere kritikere, deriblant Marguerite Buffard, har vist at navnet på Camus' romanperson alluderer til *Johannesevangeliet*. I «Etat des lieux» (1997) sier Buffard at ifølge evangeliet, ble stemmen til profeten Johannes varslet av profeten Esaias som «vox clamantis in deserto», altså stemmen til han som roper i ørkenen (Buffard 1997, 29). Clamence sier om seg selv at han er en «falsk profet som roper i ørkenen og nekter å komme ut derfra» (2018, 147). Han sier også at han er en tom profet: «Det er tross alt nettopp det jeg er, ute i en ørken av stein, tåke og stinkende vann, en tom profet for de dårlige tidene» (119).

Clamence gir ikke eksplisitt uttrykk for at han lever i en irrasjonell verden eller en verden uten mening. Han uttrykker imidlertid tanker man assosierer med det absurde, og på mange måter lever han også som et absurd menneske. I Jacqueline Zorlus lille studie av *Fallet* beskrives Clamence som en fremmed overfor verden og andre mennesker. Zorlu sammenligner hans måte å leve på med Meursaults i *Den fremmede* (Zorlu 1995, 42). Hun beskriver også Clamence sitt opprør mot verden som sterilt og egosentrisk (101).

I bokens åpningssekvens møter vi Clamence på Mexico City, en havnekneipe i Amsterdam, der han driver «offentlig bekjennelse». Teksten, som består av seks deler, har blitt karakterisert som en dramatisk monolog eller en implisitt dialog, da tilhøreren kun kommer til uttrykk gjennom Clamence sine kommentarer. Før han kom til Amsterdam, drev Clamence en advokatpraksis i Paris. Når vi treffer ham på havnekneipen, er det flere år siden kvinnens selvmord.

Innen Clamence beretter om selvmordet, gir han oss et innblikk i sitt liv gjennom tilbakeblikk. Det er overdrivelsen som karakteriserer portrettet av ham. Han oppfatter seg som «litt av et overmenneske», som en av «Guds utvalgte», uten at dette settes inn i en religiøs sammenheng (2018, 32). Han elsker seg selv, betjener seg av andre, er forfengelig, overlegen og nedlatende. Han dyrker sin frihet på bekostning av andre og sier selv at han ønsker «å være den herskende i alle sammenhenger» (57). Han har kvinnetekke, lever intenst og omtaler seg selv som lykkelig, «[...] helt til [...] den kvelden da musikken opphørte, lysene sluknet. Og festen som jeg hadde vært så lykkelig på...» (34).

Det er først mot slutten av romanens del tre at Clamence omtaler romanens mest sentrale hendelse. Det finnes imidlertid tegn i teksten andre steder som alluderer til selvmordet, og som signaliserer hvilken effekt det skal ha på ham:

Jeg går aldri over en bro om natten [...]. Tenk deg, tross alt, at noen kaster seg i vannet. Da skjer ett av to. Enten hopper du etter for å fiske opp vedkommende, og er det vinterstid så risikerer du det verste! Eller du lar ham være og går videre, og *slike uteblitte dukkerter kan man bli merkelig stiv og støl av*. (19, min kursivering)

En kveld Clamence går langs kaiene i Paris går han ut på Pont des Arts for å betrakte elven. «Jeg [...] skulle til å tenne en røyk [...] da jeg i samme øyeblikk hørt en høy latter bak meg. Jeg ble overrasket og snudde meg brått. Det var ingen der» (42). Denne latteren skal imidlertid dukke opp med jevne mellomrom i løpet av fortellingen. Clamence utsetter fortellingen om selvmordet med «digresjoner og påfunn», men innser etter hvert at han ikke kan unngå å snakke om det. Han forteller da at han på Pont Royal går forbi en ung mørkhåret kvinne som stirrer ned i vannet. Når han er kommet over broen, hører han at kroppen hennes treffer vannet:

Jeg bråstanset, men uten å snu meg. Nesten med det samme hørte jeg et skrik. Det kom flere ganger, nedover med strømmen, og så ble det brått stille [...]. Jeg skalv, både av frost og sinnsbevegelse, tror jeg [...]. Så begynte jeg å gå med korte skritt i regnet. Jeg varslet ingen [...]. (72-73)

Clamence velger å ikke varsle noen, men slik man har kunnet se allerede av frampeket, kommer han ikke til å forbli upåvirket av hendelsen. Straks han har fortalt om selvmordet gir imidlertid Clamence inntrykk av at han er likegyldig: «Den kvinnen? Nei, sannelig om jeg vet, jeg vet ikke. Neste dag og de følgende dagene leste jeg ikke aviser» (73). Begrunnelsen for valget er altså likegyldighet. Hendelsen forsvinner også en tid fra hukommelsen.

Etter hvert forstår Clamence at han kanskje ikke er så «beundringsverdig» likevel. Kulissene styrter sammen for ham, og hva får han se? Han oppdager at selvbildet ikke stemmer med virkeligheten. De omstendighetene han er en del av, går opp for ham: «Fra det øyeblikk av da jeg oppfattet at det var noe i meg som sto til doms, forsto jeg at det i [de andre] fantes en ubendig trang til å dømme» (81). De andre ler eller ser på ham med «et fordekt flir», og han kommenterer: «[F]ordømmelser, hån og spott fra alle kanter kom styrtende over meg [...]. Det var da hele universet begynte å le omkring meg» (83).⁷

Clamence føler seg etter hvert kalt til å gi et svar:

Fra og med den kvelden [da kvinnen begikk selvmord] jeg ble kalt, for jeg ble virkelig kalt, har jeg vært nødt til å svare, eller i hvert fall til å søke svar. Det var ikke lett; jeg famlet lenge i blinde. Aller først måtte den evinnelige latteren, og de leende, lære meg å se meg selv klarere og få meg til å oppdage at jeg ikke var enkel [...]. I alle fall har det seg slik at jeg etter langvarige studier i meg selv avdekket min dyptgripende dobbelthet. (87)

Clamence blir kalt for å svare for seg og sine handlinger. Hvorfor unnlot han å varsle? I stedet for å ta skylden på seg, søker han en utvei, men som han sier selv: «På denne tiden hadde jeg ennå ikke funnet oppskriften, og jeg led store kvaler» (93). Han forstår etter hvert at det ikke finnes noen vei ut. Det forteller han sin tilhører en dag han tar ham med til Zuiderzee. Han beretter om en dag om bord på en Atlanterhavsdamper da han oppdager en svart prikk på havet som han tror er «et druknet menneske»:

Jeg forsto da [...] at dette skriket som flere år tidligere lød over Seinen, bak meg, ikke hadde opphørt, men hadde drevet med elven [...] og at det hadde ventet på meg [...]. Jeg forsto også at det ville fortsette å vente på meg, på hav og elver, overalt hvor det beske vannet fra min dåp er å finne. (110)

Som tidligere nevnt assosieres Clamence med profeten Johannes (Jean-Baptiste). Han bekjenner (roper) til «menigheten» på Mexico City (mens professor Andersen roper i sin egen stue, inn i sitt eget sinn). I *Fallet* finner vi også allusjoner til døperen Johannes slik som i sitatet ovenfor. Clamence taler her om «det beske vannet fra [sin] dåp». For Clamence er ikke vannet lenger rent, men beskt, da det er knyttet til hans synd (Jaunet 1997, 39). I slutten av *Professor Andersens natt* har vi sett at Andersen vil ta seg et bad. Kanskje kunne man si, i lys av Andersens unnlåtelsessynd, at vannet heller ikke vil være rent for ham.

---

⁷ Når Clamence plasserer seg utenfor samfunnet, blir han offer for de andres latter. Det er slik Henri Bergson beskriver latterens funksjon i *Latteren* (1993, 95-96).

I siste del av romanen tar Clamence imot sin tilhører hjemme, sengeliggende med feber: «Malaria, tror jeg, som jeg fikk på den tiden jeg var pave. Nei, jeg fleiper bare halvveis» (2018, 121). Clamence beretter om tiden da han spilte rollen som pave i en fangeleir og drakk vannet til en døende medsoldat. Han forteller også sin tilhører hvordan han arbeider som dommerbotferdig. I et forsøk på å slippe unna dommen, vil Clamence «[...] spre fordømmelsen ut over alle [...] for å tynne den ut» (132-133). Han oppfordrer derfor menigheten i havnekneipa til å underkaste seg og bekjenne sine synder (138). Det er ingen solidaritetstanke Clamence uttrykker: «Hvordan trekke alle uti søledammen for selv å vinne retten til å tørke seg i solen?» (138). Han kommer imidlertid til en avklaring angående sin egen situasjon:

Jeg tok egentlig feil da jeg sa at det viktigste var å unngå dommen. Det viktigste er å kunne tillate seg hva som helst, mot å erklære seg uverdigg nå og da [...]. Jeg har ikke forandret livet mitt, jeg elsker meg selv og betjener meg av andre fortsatt. Men det er bare det at når jeg bekjenner mine synder, kan jeg synde om igjen med lettere hjerte og ha glede av det to ganger, først ved å nyte min natur, deretter den frydefulle angeren. (142-143)

Clamence kommer altså frem til et svar han forsoner seg med. Han velger en uforpliktende frihet som setter ham selv i sentrum. Overfor «menigheten» forestiller han seg at han trer i Guds sted: «For en svir det er å føle seg som Gud fader og kunne dele ut definitive vitnemål for slett livsførsel og usedelighet» (143-144). Men han gir ingen syndsforlatelse, ei heller noen tilgivelse. Clamence vil herske slik han uttrykte innledningsvis:

[Jeg] svever [...] i tankene over hele dette kontinentet som, uten å vite det, er underlagt meg [...] og er lykkelig, jeg er lykkelig, sier jeg, jeg forbyr deg å ikke tro at jeg er lykkelig, jeg er dødsens lykkelig!» (145)

Denne siste kommentaren er en allusjon til Sisyfos, og til siste setning i Camus' verk: «Man må tro at Sisyfos er lykkelig» (2021, 163).⁸ Her lyder Clamence sin kommentar hult. Helt til slutt vender Clamence tilbake til selvmordet, og sier henvendt til sin tilhører:

Si selv disse ordene som i årevis har runget gjennom mine netter, og som jeg til slutt skal uttale gjennom din munn: 'Du unge kvinne, kast deg enda en gang ut i vannet så jeg kan få en ny sjanse til å redde oss begge!' En gang til, hva, det er jo uforsvarlig! Sett at noen tok oss på ordet, kjære kollega! Da ble man nødt til å kaste seg ut i det. Huttetu! Vannet er så kaldt! Men vi kan ta det med ro. Det er for sent nå, det vil alltid være for sent. Heldigvis! (2018, 147-148)

Hvem er tilhøreren i denne romanen? Er det en annen franskmann som antydnet, taler Clamence med seg selv eller med leseren? Slutten på romanen er tvetydig. Det som synes å være en forsoning («Du unge kvinne, kast deg enda en gang ut i vannet») viser seg å være det motsatte («En gang til, hva, det er jo uforsvarlig!»).

---

⁸ Tittelen på essayet viser til Sisyfos, som ble dømt av gudene til å skyve en stor stein opp en fjellskråning. Da rullet steinen ned igjen, og han måtte starte på ny. Sisyfos og steinen er et bilde på vår meningsløse tilværelse. Men den som aksepterer sin skjebne som Sisyfos, hevder Camus, kan bli lykkelig.

Avsluttende bemerkninger

Professor Andersen er blitt en fremmed i den verden han lever i. Han har følelsen av å leve en meningsløs tilværelse i en ussel samtid. Når han uttrykker at verden er fremmed er det ikke en metafysisk beskrivelse av verden, som hos Camus.⁹ Den verden Andersen er fremmed for, er den moderne, kommersialiserte verden og dens kulturuttrykk.

Det sies ikke uttrykkelig at Clamence lever i en meningsløs verden, men det er flere indikasjoner på at han lever i overensstemmelse med den absurde livsfølelse. I motsetning til Andersen, som lever et tilbaketrasket liv, tar Clamence for seg av livet. Han beskriver seg både som forfører og skuespiller, og som lykkelig. På grunn av sin egosentriske holdning fremstår han ikke desto mindre som en fremmed for den verden han lever i.

For Camus er opprøret en del av det å leve i en meningsløs verden. I *Professor Andersens natt* gjør Andersen opprør mot det samfunnet han er en del av, men føler seg fremmed for, ved å ikke anmelde morderen. Han sier selv at han gjør opprør mot «tilværelsens uutholdelige [...] meningsløshet» (2016, 39). Selv om det altså ikke snakkes uttrykkelig om opprør i *Fallet*, kan man hevde at Clamence gjør opprør mot samfunnets normer ved sin (mangel på) handling.

Professor Andersen er lenge ikke i stand til å fremlegge «et skikkelig argument» for sin handling. Når han endelig kommer til en avklaring mot slutten av romanen, sier han at svaret – begrunnelsen – ligger i fingerknipset, som altså er et uttrykk for opprør mot samfunnet og et uttrykk for makt overfor den Andre. Fingerknipset får Andersen til å forstå at han har forsonet seg med sin gjerning. Når det gjelder Clamence, er det likegyldighet som er årsaken til at han ikke varsler. Denne holdningen overfor andre er i samsvar med hans væremåte, da all kjærlighet er rettet mot ham selv. Mot slutten av romanen blir det klart at Clamence har forsonet seg med det valget han gjorde innledningsvis. Han har ikke endret seg, han betjener seg fortsatt av andre. Clamence sin holdning overfor andre er også et uttrykk for makt.

Professor Andersens natt og *Fallet* møtes i en felles problemstilling: Hvordan kan man leve i en meningsløs verden, en verden uten Gud? Hvilke retningslinjer kan/bør man følge? I *Myten om Sisyfos* hevder Camus at det finnes ingen klare (moralske) retningslinjer: «Alle handlinger er like gyldige».¹⁰ Det som er klart er at dersom det ikke finnes noen Gud, finnes det heller ingen synd. Espen Hammer sier det slik angående *Professor Andersens natt*: «[D]ersom Gud ikke eksisterer, kan forbrytelsen heller ikke være absolutt eller objektiv. Det er en slik tankegang som synes å martre professor Andersen» (2011, 170-171). Når det gjelder valget, er «løsningen» for professor Andersen og Clamence å tre i Guds sted. Men ved å velge slik de gjør, ser de bort fra noe ansvar overfor offeret. I *Opprøreren* fremhever Camus den menneskelige natur og solidariteten mellom menneskene: «[U]ten dette prinsipp ville kaos og forbrytelse herske i verden» (1995, 49). Konsekvensen av Andersens og Clamence sitt valg er at de bryter med samfunnets normer basert på humanistiske verdier. De risikerer da å bli utstøtt fra fellesskapet. Som tidligere nevnt betyr den franske tittelen på *Fallet*, *La chute*, både «syndefallet» og «fallet». Ved det valget Clamence har gjort, har han, fra et samfunnsperspektiv, utsatt seg for et moralsk fall. Det har også professor Andersen gjort.

Professor Andersens natt og *Fallet* inviterer leseren til å reflektere over de problemstillingene som reises og de «løsninger» som velges. Peter Roberts sier angående *Fallet*: «The ultimate addressee here is the reader» (Roberts 2008, 877), mens Solstad sier om *Professor Andersens*

⁹ «Jeg forstår at selv om jeg gjennom vitenskapen kan gripe fenomenene og regne dem opp, kan jeg ikke dermed forstå verden» (2021, 59).

¹⁰ «Alt er tillatt betyr ikke at ikke noe er forbudt. Det absurde gjør bare at konsekvensene av dets handlinger er likeverdige» (2021, 107).

natt: «Den forutsetter debatt eller at noe skjer etter den» (Landro 2001, 157). Et sentralt og underliggende spørsmål er, slik jeg nevnte innledningsvis, «[...] å vite hvordan man skal oppføre seg i denne verden når den er som den er» (1995, 26). Hvilket (verdi)grunnlag skal vi basere våre valg på? Hvordan skal vi forholde oss til de Andre? Hvilket ansvar har vi? Spørsmålene er universelle og stadig aktuelle.

Litteraturliste

- Backe-Wiig, Harald. 2006. «Ja, hvorfor ringer ikke professor Andersen?». I: *Lesing og Eksistens*. Redigert av Per Thomas Andersen, 296-309. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bergson, Henri. 1900/1993. «Karakterskildringens komikk». I: *Latteren: Et essay om komikkens væsen* [*Le rire. Essai sur la signification du comique*]. Oversat av Elsen Henneberg Pedersen. Med innledning og efterskrift af Asger Sørensen, 94-135. København: Rævens Sorte Bibliotek.
- Buffard, Marguerite. 1997. «Etats des lieux». I: *Analyses & réflexions sur Albert Camus. La chute. Ouvrage collectif*. Med forord av Christophe Carlier, 27-31. Paris: Ellipses.
- Bøhn Duenger, Einar. 2022. «Fri vilje», Store norske leksikon. Lest 11 juni 2025.
- Camus, Albert. 1942/2021. *Myten om Sisyfos: Essay om det absurde*. [*Le mythe de Sisyphes. Essai sur l'absurde*]. Oversatt og med etterord av Bernt Vestre. Forord av Dag Solstad. Oslo: Cappelen Damm (Livets bibliotek).
- Camus, Albert. 1951/1995. *Opprøreren* [*L'homme révolté*]. Oversatt og med forord av Bernt Vestre. Etterord av Asbjørn Aarnes. Oslo: Det norske akademi for sprog og litteratur.
- Camus, Albert. 1956/2018. *Fallet* [*La chute*]. Oversatt av Tom Lotherington. Oslo: Bokvennen.
- Fricaud, Solange. 1997. «Résumé analytique». I: *Analyses & réflexions sur Albert Camus. La chute. Ouvrage collectif*. Med forord av Christophe Carlier, 21-26. Paris: Ellipses.
- Hammer, Espen. 2011. «Nihilisme og kulturkritikk». I: *Anstendighet og revolt. Noen betraktninger omkring Dag Solstads forfatterskap*, 142-185. Oslo: Oktober.
- Husby, Margunn. 2007. «Blikk og modernitetskritikk i Professor Andersens natt». I: *Filologen* 4: 21-32.
- Jaunet, Jean-Luc. 1997. «L'eau: L'élément du soupçon». I: *Analyses & réflexions sur Albert Camus. La chute. Ouvrage collectif*. Med forord av Christophe Carlier, 37-41. Paris: Ellipses.
- Landro, Jan H. 2001. *Jeg er ikke ironisk: samtaler med Dag Solstad*. Oslo: Pax.
- Norheim, Thorstein. 2021. «Professor Andersens natt (1996)». I: *Ingen hvem som helst: Dag Solstads romaner som moderne æresfortellinger*, 275-304. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Roberts, Peter. 2008. «Bridging Literary and Philosophical Genres: Judgement, reflection and education in Camus' The Fall». I: *Educational Philosophy and Theory*, 40:7, 873-887. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2008.00472.x>
- Solstad, Dag. 1996/2016. *Professor Andersens natt*. Oslo: Oktober.
- Zorlu, Jacqueline. 1995. *La chute*. Paris: Editions Nathan.